

раїни у сфері євроінтеграції, питання визначення місця програм ЄС у системах джерел європейського та міжнародного права очікують на окремі наукові дослідження.

1. *Бабін Б. В., Кроленко В. О.* Основи програмно-управлінської діяльності в Україні: Курс лекцій. — Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2006. — 136 с.
2. *Бройде З.* Опрацювання Програм сусідства для розвитку транскордонної співпраці триває / Європейська програма // Інформаційний бюлетень Міжнародного фонду «Відродження». — 2004. — № 2. — вересень. — С. 4–7.
3. *Конвенція* о создании Европейского космического агентства от 30 мая 1975 г. [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. *Програма* культурного, наукового і технічного співробітництва між Урядом України та Урядом Французької Республіки на 1997–1998–1999 рр. від 30 січня 1997 р. [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
5. *Програма* спільних дій на 2004–2006 рр. між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Нідерландів від 19 квітня 2004 р. // Офіційний вісник України. — 2004. — № 20. — Ст. 1408.
6. *Erasmus Mundus Programme* [Електронний ресурс] // Сайт Європейського Союзу. Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/programmes/mundus/index_en.html
7. *Rezec I.* EU Programmes in Ukraine / Project: Ukraine SME Support to Priority Regions [EICC UA326 EuropeAid/121495/C/SV/UA]. — К., 2007. — 19 р.
8. *TEMPUS Programme* [Електронний ресурс] // Сайт Європейського Союзу. Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/programmes/tempus/index_en.html
9. *7th Framework Programme* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html

Макаруха Зоряна Мар'янівна,

кандидат юридичних наук,

докторант Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Юрисдикція, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах транснаціонального характеру в рамках Європейського Союзу

Макаруха З. М. Юрисдикція, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах транснаціонального характеру в рамках Європейського Союзу

У статті проаналізовано положення нормативно-правових актів ЄС щодо визначення юрисдикції, а також взаємного визнання та виконання судових рішень у цивільних справах транснаціонального характеру в рамках ЄС, які здійснюють уніфікацію цивільно-процесуальних норм держав-членів Союзу.

Ключові слова: Європейський Союз; юрисдикція; взаємне визнання рішень.

Традиційно здійснення правосуддя — внутрішня функція держави, одна з форм реалізації її суверенітету. Європейські інтеграційні процеси, а саме проголошення однієї з пріоритетних цілей ЄС — створення простору

свободи, безпеки та юстиції — зумовили необхідність однакового міждержавного регулювання найбільш важливих питань цивільного судочинства.

Правові основи судового співробітництва держав-членів ЄС у цивільних справах транскордонного характеру досліджено у працях європейських вчених, зокрема, Д. Крополер, Р. Гаймера, Р. Шутце, Г. Прюттінг, Г. Рос.

Дане дослідження має на меті проаналізувати основні принципи визначення суду, відповідального за розгляд цивільно-правового спору транскордонного характеру, а також виконання рішень, прийнятих компетентними органами іншої держави-члена.

Основоположні правила щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень у цивільних та торгових справах у державах-членах ЄС визначені Регламентом Ради № 44/2001 від 22 грудня 2000 р. («Брюссель I») [1], який замінив Брюссельську Конвенцію 1968 р. [2], договірними сторонами якої були усі держави-члени ЄС.

Сфера дії Регламенту № 44/2001 поширюється на цивільні та торгові справи (за виключенням справ щодо оподаткування, митних та адміністративних правовідносин). Регламент не застосовується до статусу чи правоздатності фізичних осіб, шлюбно-сімейних відносин, заповітів і спадкування, банкрутства, соціального захисту та арбітражу.

Регламент № 44/2001 закріплює правила щодо визначення загальної, спеціальної та виключної юрисдикції судів держав-членів у цивільних та торгових справах, що мають транскордонний ефект.

У такий спосіб згадані категорії справ розглядаються компетентним судом тієї держави-члена, в якій відповідач має постійне місце проживання (доміцилій), незалежно від його громадянства (загальна юрисдикція).

Відповідно до положень Регламенту № 44/2001, спеціальна юрисдикція поширюється на: справи стосовно контрактів, за виключенням трудових (розглядаються судом держави-члена, на території якої має бути виконане зобов'язання); справи про утримання (компетентним є суд за постійним місцем проживання кредитора); справи, які виникають з деліктів (розглядаються за місцем вчинення правопорушення).

Що стосується виключної юрисдикції, то нею наділені такі суди: за місцем знаходження нерухомого майна (у справах щодо речового права); за місцем знаходження юридичної особи (у справах про ліквідацію компаній чи інших юридичних осіб); за місцем знаходження державного реєстру (щодо чинності записів у державних реєстрах); за місцем реєстрації патентів чи торгових марок (у справах про реєстрацію чи чинність патентів чи торгових марок); за місцем виконання судового рішення (у справах про виконання судових рішень).

Регламент № 44/2001 має на меті спрощення формальностей для визнання і виконання судових рішень (в тому числі постанов, ордерів, виконавчих листів) шляхом встановлення єдиної швидкої процедури. Доку-

мент закріплює принцип автоматичного визнання судових рішень, прийнятих судовими органами держав-членів ЄС, без застосування будь-якої спеціальної процедури. Невизнання судового рішення можливе в таких випадках, якщо: це явно суперечить публічній політиці держави визнання; відповідач не отримав вчасно необхідних процесуальних документів, що унеможливило забезпечення його захисту; це суперечить рішенню, винесеному у державі визнання, в спорі між тими ж сторонами процесу, чи рішенню, винесеному судом іншої держави-члена чи третьої країни щодо тієї ж справи та тих самих сторін процесу.

Як вже зазначалося, Регламент № 44/2001 не застосовується до шлюбно-сімейних справ. Питання юрисдикції, визнання та виконання рішень у шлюбно-сімейних справах та у справах про відповідальність батьків регулюються Регламентом Ради ЄС № 2201/2003 від 1 серпня 2004 р. (так званий «Брюссель II») [3], що скасував Регламент Ради № 1347/2000 від 29 травня 2000 р.

Регламент № 2201/2003 застосовується до окремої групи цивільно-процесуальних відносин, а саме розлучення, розірвання та анулювання шлюбу, а також до усіх аспектів батьківської відповідальності. Під батьківською відповідальністю, відповідно до положень зазначеного Регламенту, слід мати на увазі всі права та обов'язки фізичної чи юридичної особи стосовно особи чи власності дитини (Регламентом не регулюються питання утримання, правове регулювання яких здійснюється положеннями Регламенту Ради ЄС № 4/2009 від 18 грудня 2008 р., про який йтиметься далі). Регламент № 2201/2003 не застосовується до: встановлення та зміни батьківства; усиновлення; визначення імені та прізвища дитини; спадкування; заходів, прийнятих у зв'язку з вчиненням дітьми кримінальних правопорушень.

Юрисдикція у справах про розлучення, розірвання чи анулювання шлюбу визначається за: звичайним місцем проживання подружжя; останнім місцем проживання подружжя, якщо один з них продовжує там проживати; місцем звичайного проживання відповідача; місцем звичайного проживання одного з подружжя у випадку об'єднання позовів; місцем звичайного проживання позивача, якщо він проживав там протягом року до подання позову.

Що стосується справ, пов'язаних з батьківською відповідальністю, то, за загальним правилом, вони розглядаються компетентним судом держави-члена, в якій постійно проживає дитина.

Регламент № 2201/2003 також містить положення щодо незаконного переміщення чи затримання дітей, спрямовані на боротьбу з викраденням дітей в ЄС. Відповідно до зазначених положень законний опікун може звернутися до органів влади чи суду із заявою про повернення викраденої дитини. При цьому компетенцією щодо розгляду справи про викрадення наділений суд держави-члена, в якій дитина постійно проживала до вик-

радення. Такий суд повинен винести рішення протягом шести тижнів після звернення законного опікуна.

Суд держави-члена, до якої було викрадено дитину, може відмовити у поверненні дитини лише у випадку серйозної загрози завдання дитині тяжкої фізичної чи психологічної шкоди. Рішення про відмову у поверненні носить характер попереднього рішення, оскільки суд, який прийняв його, повинен передати усі матеріали справи до суду держави-члена, де дитина звичайно проживає, що наділений компетенцією приймати остаточне рішення.

Визнання державами-членами судових рішень у шлюбно-сімейних справах та справах про батьківську відповідальність відбувається автоматично без застосування будь-якої спеціальної процедури. Виключеннями можна вважати підстави, передбачені Регламентом № 44/2001, а у справах про батьківську відповідальність відмова у визнанні рішення може базуватися ще й на тій підставі, що не було почуто та враховано думку дитини чи одного з батьків.

Слід зазначити, що аналіз правового регулювання в рамках ЄС юрисдикції, визнання та виконання рішень у шлюбно-сімейних справах та у справах стосовно батьківської відповідальності торкається важливої проблеми співвідношення законодавства ЄС та міжнародних угод у зазначеній сфері.

За загальним правилом Регламент № 2201/2003 заміняє чинні на той час конвенції між двома чи більше державами-членами ЄС та має пріоритет над багатосторонніми угодами (що стосуються питань, врегульованих Регламентом). До таких багатосторонніх угод слід віднести Гаазьку Конвенцію 1961 р. (право, яке застосовується щодо захисту неповнолітніх), Люксембурзьку Конвенцію 1967 р. (визнання рішень щодо шлюбних відносин), Гаазьку Конвенцію 1970 р. (визнання розлучень); Європейську Конвенцію 1980 р. (опіка на дітьми); Гаазьку Конвенцію 1980 р. (цивільні аспекти міжнародного викрадення дітей).

Важливим багатостороннім правовим інструментом є Гаазька Конвенція від 19 жовтня 1996 р. Про юрисдикцію, визнання та виконання рішень, а також право, яке застосовується у справах про відповідальність батьків, і заходи щодо захисту дітей. Відповідно до Рішень Ради 2003/93 від 19 грудня 2002 р [4]. та 2008/431 від 5 червня 2008 р [5]. держави-члени ЄС уповноважені, в інтересах Співтовариства, підписати цю Конвенцію. При цьому держави-члени ЄС роблять застереження про пріоритетність для них положень законодавства ЄС щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень у справах про відповідальність батьків. Таким чином, положення Регламенту № 2201/2003 повністю застосовуються у тих випадках, коли дитина проживає у одній з держав-членів ЄС. Окрім цього, закріплені Регламентом № 2201/2003 правила щодо визнання та виконання рішень застосовуються, якщо компетентний суд держави-члена ЄС

прийняв рішення щодо дитини, яка проживає у третій державі, що є стороною Гаазької Конвенції 1996 р. В решті випадків застосовуються положення зазначеної Конвенції.

Ще однією сферою правового регулювання ЄС, в основі якого лежить принцип взаємного визнання, є зобов'язання щодо утримання, в тому числі в контексті проаналізованої вище батьківської відповідальності.

Відповідно до міжнародного приватного права спори щодо обов'язків утримання вирішуються згідно з міжнародними угодами: Гаазька Конвенція про право, що застосовується до зобов'язань щодо утримання 1973 р.; Гаазька Конвенція про визнання та виконання рішень, що стосуються зобов'язання утримання 1973 р.; Гаазька Конвенція про право, що застосовується до зобов'язання утримання дітей 1956 р. Однак, зазначені Конвенції закріплюють колізійні прив'язки про визначення права, яке застосовується до вирішення міжнародних спорів, а також правила щодо визнання та виконання рішень. Окрім того, цим положенням бракує узгодженості й вони є обов'язковими лише для тих держав — учасниць Конвенцій.

Для того щоб забезпечити мінімальні гарантії для громадян ЄС щодо утримання, Комісія прийняла Зелену Книгу для обговорення можливостей розвитку права ЄС та, використовуючи здобутки міжнародного приватного права, вироблення нових правових інструментів у зазначеній сфері [6].

Першим результатом Зеленої Книги стало прийняття Регламенту Ради ЄС № 4/2009 від 18 грудня 2008 р. «Про юрисдикцію, право, яке застосовується, визнання і виконання рішень та співробітництво у справах стосовно зобов'язань щодо утримання» [7], який поширюється на усі транскордонні позови щодо утримання, що виникають з сімейних відносин (шлюбних відносин, спорідненості по одному з подружжя та батьківства).

Відповідно до Регламенту Ради ЄС № 4/2009, юрисдикцією в таких справах наділений суд за місцем звичайного проживання відповідача чи кредитора, а у випадку утримання дитини — суд, який розглядає справу про батьківську відповідальність. Якщо зобов'язання щодо утримання не стосується неповнолітніх дітей, сторони спору можуть самостійно дійти згоди щодо вибору суду.

Аналогічно до положень вище проаналізованих Регламентів рішення стосовно зобов'язань щодо утримання мають безпосередньо визнаватися та виконуватися в рамках ЄС, а підставами невизнання є перелік, визначений Регламентом № 44/2001. Окрім того, кожна держава-член має уповноважити центральний орган влади надавати допомогу компетентним органам іншої держави-члена у виконанні судового рішення про утримання, а також у стягненні утримання.

Таким чином, ЄС досягнув значного успіху в уніфікації норм цивільно-процесуального права держав-членів ЄС, зокрема щодо визначення суду, компетентного розглядати той чи інший цивільно-правовий спір транс-

кордонного характеру, а також визнання та виконання рішень у цивільних та торгових справах (у тому числі рішень у позасудових справах), які базуються на одному із засадничих принципів заснування та розвитку простору свободи, безпеки та юстиції — принципі взаємного визнання.

Реальні досягнення в уніфікації окремих процесуальних інститутів, серед яких, окрім підсудності та виконання судових рішень, є вручення судових документів, дослідження доказів, обмін правовою інформацією, дають підстави говорити про якісно новий комплекс правил судочинства — європейське цивільне процесуальне право.

1. *Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters // Official Journal. — No. L 12. — 16.01.2001.*
2. *Official Journal. — No. C 189. — 28.07.1990.*
3. *Council Regulation (EC) No 2201/2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and in matters of parental responsibility // Official Journal. — No. L 338. — 23.12.2003.*
4. *Council Decision 2003/93/EC of 19 December 2002 authorising the Member States, in the interest of the Community, to sign the 1996 Hague Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Cooperation in respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children // Official Journal. — No. L 48. — 21.2.2003.*
5. *Council Decision 2008/431/EC of 5 June 2008 authorising certain Member States to ratify, or accede to, in the interests of the European Community, the 1996 Hague Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Cooperation in respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children and authorising certain Member States to make a declaration on the application of the relevant internal rules of Community law // Official Journal. — No. L 151. — 11.6.2008.*
6. *Commission Green Paper of 15 April 2004 on maintenance obligations // COM(2004) 254 final.*
7. *Council Regulation № 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations // Official Journal. — No. L 7. — 10.01.2009.*

Desiree Prantl,

Magister of Law, Research Assistant, Institute for Civil Law,
Leopold-Franzens University (Innsbruck)

Ukrainers struggle for harmonization of consumer contract law with provisions of eu law

Прантл Д. Зусилля України щодо гармонізації споживчого договірною права з положеннями європейського права

На основі Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариства відбувається процес гармонізації українського законодавства, зокрема у сфері споживчого договірною права. Законодавство України щодо захисту прав споживачів відповідає європейським стандартам і навіть йде далі за мінімальні вимоги директив ЄС. Але, на жаль, рівень реалізації адаптованих норм залишається низьким.

Ключові слова: споживче договірне право, права споживачів, адаптація законодавства, європейські стандарти